

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

НАКОНЕЧНА ОЛЕНА ІВАНІВНА

УДК:821. 161. 2 (091)“18/19”

**ТВОРЧИСТЬ ВОЛОДИМИРА ЛЕОНТОВИЧА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Київ – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української літератури Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник : доктор філологічних наук, професор

ГУЛЯК АНАТОЛІЙ БОРИСОВИЧ,

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
професор кафедри української літератури

Офіційні опоненти : доктор філологічних наук, професор

ТКАЧУК МИКОЛА ПЛАТОНОВИЧ,

Тернопільський державний педагогічний університет імені
В.Гнатюка, завідувач кафедри української літератури

кандидат філологічних наук, доцент

ПОЛЯРУШ НІНА СТЕПАНІВНА,

Вінницький державний педагогічний університет імені
М.Коцюбинського,
доцент кафедри української літератури

Провідна установа : Київський національний університет імені Тараса

Шевченка, кафедра історії української літератури XX століття,
Кабінет Міністрів України, м. Київ

Захист відбудеться 20 лютого 2001 року о 16³⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601 Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601 Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий 19 січня 2001 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Н.П.Гальона

Загальна характеристика роботи

Проблема відродження національної самосвідомості українства, без вирішення якої неможлива подальша розбудова державності незалежної України, вимагає поглиблення суспільного інтересу до замовчуваних в умовах тоталітарного суспільства сторінок історії вітчизняної культури. Без поглибленого вивчення літературного процесу кінця XIX – початку XX століття, який позначений значним впливом на українське письменство загальноєвропейських модерних віянь, неможливе осмислення загальних тенденцій розвитку національної культури на теренах XX століття.

Актуальність дослідження. Необхідність дослідження творчої особистості В.Леонтовича, його життя, громадської діяльності, художньої й публіцистичної спадщини, якій належить своє, осібне місце в культурі нашого народу, зумовлена науковими потребами висвітлення повноти українського культурологічного процесу, зокрема плину літературного життя на зламі XIX – XX століть.

В.Леонтович, безумовно, належить до тих творчих особистостей, що становлять золотий фонд духовної еліти нації. Його художня спадщина, меценатська і громадська діяльність являє собою значний внесок у справу утвердження та розбудови національних духовних цінностей, піднесення національного духу, зміцнення інтелектуальних засад суспільства. Дбаючи про збереження національної ідентичності народу, вбачаючи пріоритети свого існування в необхідності пробуджувати національну гідність, історичну і політичну свідомість народу, письменник головним своїм обов’язком вважав повсякчасну працю на ниві суспільного поступу.

Свого часу творчість В.Леонтовича була досить помітним явищем. Уже першими своїми творами (“Солдатський розрух”, “Пани і люди”, “Абдул Газіс”) письменник привернув увагу літературної критики. Зокрема, І.Франко зараховував його до числа першорядних митців слова, що дебютували в літературній царині 90-х років XIX століття. Не менший інтерес до белетристики В.Леонтовича виявили його сучасники-літературознавці – С.Єфремов, С.Томашівський, С.Лукич, О.Шульгин та інші. С.Єфремов, аналізуючи художні особливості моделювання життєвих реалій у прозі письменника, вирізняє такі риси авторського стилю, як прискіпливий аналіз навикишньої дійсності, майстерність творення образів, зауважуючи при цьому, що завдяки цим чинникам автор не лише висловлює свою громадянську позицію щодо сучасності, але й витворює образ майбутнього.

У радянському літературознавстві 20–50-х років ім’я письменника-емігранта В.Леонтовича було штучно вилучене із сфери наукових пошуків, а тому його творчість не була адекватно

поцінована. І лише в 60-х роках з'явилася розвідка про письменника Й.Сірки. В 90-х роках чимало зусиль доклали для актуалізації творчої постаті белетриста Ф.Погребенник, Н.Шумило, І.Денисюк.

Художній доробок митця складають 4 прижиттєвих збірки оповідань, 5 повістей, мемуари та цілий ряд розпорошених у періодичних виданнях творів малих форм.

Однак з тенденційних ідеологічних міркувань твори В.Леонтовича довгий час залишалися невідомими широкому загалу. Вони не перевидавалися, і донині не існує жодного спеціального, комплексного, синтетично-аналітичного дослідження про автора “Абдулі Газіса”, а в літературознавчій науці творча спадщина письменника впродовж довгих років замовчувалася. Головною причиною відсунення митця на периферію філологічної науки стала та обставина, що його, як політичного емігранта, зарахували до числа так званих “українських буржуазних націоналістів”. Таким чином, було штучно накладено своєрідне “табу” для будь-яких досліджень творчості белетриста.

Проза В.Леонтовича і сьогодні викликає інтерес не тільки новизною й гостротою проблематики, а й нетрадиційністю її реалізації. Письменник прагнув розкривати насамперед психологічне підґрунтя тих внутрішніх імпульсів, які визначали поведінку персонажів його творів (“Абдул Газіс”, “Пани і люди”, “Старе й нове”, “Ворохобня” та ін.).

Сьогодні постать В.Леонтовича викликає до себе посилений інтерес не лише з суто літературознавчих аспектів, але й з огляду на її значущість у питаннях становлення української школи, розвитку освіти в Україні, втілення в життя концепції національного виховання, освіти і навчання, тих гострих проблем, які були в центрі уваги митця. Отож, вони вимагають ретельного вивчення. Одне слово, дослідження творчості В.Леонтовича зумовлене назрілою потребою глибинного осмислення літературного процесу кінця XIX – початку XX століття.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконувалась як складова частина комплексного дослідження тенденцій розвитку української прози кінця XIX – початку XX століття, над яким працює колектив кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Мета роботи – розкрити історичну зумовленість ідейно-естетичних пошуків В.Леонтовича; з'ясувати художньо-стильові особливості творчого доробку письменника в контексті літературного процесу зламу століть та визначити у ньому місце белетриста.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати витоки світоглядно-естетичних пошуків В.Леонтовича;
- створити творчий портрет письменника у контексті літературного та громадсько-політичного життя в Україні зазначеного періоду;
- розглянути образну систему персонажів, вирізнити способи їх моделювання;
- проаналізувати проблемно-тематичний спектр прози белетриста;

- визначити жанрову своєрідність і характерні стильові тенденції прози письменника.

Об'єкт дослідження – життєвий і творчий шлях В.Леонтовича, становлення його як українського письменника-реаліста, формування, становлення літературної самосвідомості письменника.

Предмет дослідження – повісті та оповідання В.Леонтовича і його сучасників, пов'язані з ними літературознавчі, критичні, публіцистичні виступи письменників, їх епістолярій; еволюція жанрово-стильових особливостей прози белетриста.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали літературно-критичні праці Л.Андрєєва, І.Франка, С.Єфремова, С.Томашівського, М.Голубця, Є.Чикаленка, а також історико-літературні дослідження О.Гнідан, А.Гуляка, І.Денисюка, Н.Калениченко, В.Агеєвої, В.Фашенка, П.Хропка, Ю.Кузнецова, В.Погребенника та ін.

Методи дослідження. У дисертації реалізовано системний, історико-генетичний і типологічний методи вивчення літературних явищ.

Наукова новизна. У дисертації вперше досліджуються становлення етичних і естетичних поглядів автора, його суспільна діяльність на терені розбудови української культури. Творчий доробок В.Леонтовича інтерпретується в аспекті зростання його психологічного спрямування; вивчається багатоманітність жанрових різновидів епічних творів письменника, його пошуки в ідейно-тематичному збагаченні української літератури, а також в образній сфері. Літературна спадщина В.Леонтовича розглядається на тлі української літератури початку XX століття, в річищі розвитку українського модернізму як світоглядного і мистецького явища.

Теоретичне значення дисертації. Матеріали і висновки дослідження мають значну вагу для подальшого теоретичного осмислення стильових особливостей української белетристики кінця XIX – початку XX століття, сприяють поглибленню уявлень про проблемно-тематичний та жанровий спектр прози доби модернізму.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані в лекціях з історії української літератури, у проведенні практичних та семінарських занять, спецкурсів, у написанні курсових і дипломних робіт, а також можуть служити імпульсом для створення цілісного літературного портрету В.Леонтовича.

Апробація роботи. Результати дослідження апробувалися на міжвузівських наукових конференціях в НПУ імені М.П. Драгоманова (2000), в Уманському державному педагогічному університеті імені П.Г. Тичини (1999) та на Міжнародній конференції “Літературна і політична спадщина Володимира Винниченка на тлі XX століття” в Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка (2000).

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг тексту – 188 сторінок. Список використаних джерел налічує 226 позицій.

Основний зміст роботи.

У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, наукова новизна і практичне значення дисертації; визначаються мета дослідження та його завдання.

У першому розділі **“Формування, становлення і генеза національної та літературної самосвідомості В.Леонтовича”** розкриваються основні віхи життя і громадсько-літературної діяльності письменника, аналізуються його філософсько-світоглядні засади, етапи становлення мистецького таланту прозаїка, еволюція його естетичних поглядів.

В. Леонтович походить з давнього козацького роду, до якого свого часу долучилася кров французької та бельгійської аристократичних родин. Традиційна початкова домашня освіта та виховання стали тим міцним ґрунтом, на якому у майбутньому сформувалися світоглядні засади митця, для яких характерним було поєднання глибокого національного чуття та народництва з широтою і гуманізмом європейського просвітництва. Високим взірцем честі, гідності, національної самосвідомості стали для майбутнього письменника тітка – Софія Іванівна та її чоловік – Василь Федорович Симиренко – видатний інженер, меценат, патріот, безмежно відданий Україні. Подальше навчання в гімназії, на юридичному факультеті Московського університету виявили не лише властиву юнакові “упорную склонность к резонерству против всякого замечания преподавателя”, але й схильність до наукової праці, підтверджену успішним написанням кандидатської дисертації “Історія землеволодіння в Україні від повстання Богдана Хмельницького до введення кріпацтва Катериною II”. Проте В. Леонтович не приймає запрошення зайнятися викладацькою діяльністю, а обирає для себе суспільну роль землевласника та громадського діяча.

Час входження В.Леонтовича в літературний процес був позначений активізацією боротьби української інтелігенції за національну освіту, науку, культуру. П. Куліш, М. Драгоманов, І. Франко, Б. Грінченко, М. Грушевський, С. Русова, Є Чикаленко закладали основи української національної ідеї. В цей процес духовного відродження народу включається й В. Леонтович. Понад 25 років письменник був одним з найактивніших просвітників, будителів нації, беручи участь в будівництві земських шкіл, створенні громадських читалень, поширенні українських книжок.

Предметом особливої тривоги було для письменника становище української мови, тонким знавцем та щирим поціновувачем якої він був усе життя. Перебуваючи на посаді гласного Лубенського та Полтавського губернського земств, він наполягав на тому, щоб навчання в

земських школах велося українською мовою, клопотався про переклад українською мовою Святого Письма. З цього приводу у 1901 році письменник склав доповідну записку “К вопросу о составлении учебников для сельских школ” і подав її на розгляд губернського земства у Полтаві.

Окремо слід відзначити видавничу діяльність В. Леонтовича, який був засновником і видавцем газет “Громадська думка”, “Рада”, “Нова громада”.

Події лютневої революції 1917 р. відкрили нові можливості для письменника в царині громадської діяльності. Він посідає місце заступника голови Українського наукового товариства, бере участь в розробці ідеї створення Української академії наук, обирається членом Центральної Ради від Товариства Українських Поступовців. Пізніше В. Леонтовича було призначено Міністром земельних справ в уряді Скоропадського, але підготовлену ним програму земельної реформи не встигли реалізувати. Після встановлення більшовицького режиму він вимушений був емігрувати, щоб уникнути репресій.

Після кількарічних блукань В.Леонтович осідає в Чехословаччині, де продовжує свою громадсько-культурну та літературну діяльність. На цей період припадає досить значна частка доробку митця: повісті “Спомини втікача” (1922), “Хроніка родини Гречок” (1922), “Дитячі і юнацькі роки Володі Ганкевича”(1922), збірка оповідань “Ворохобня”(1930).

Оскільки донині немає жодного більш-менш повного аналізу творчої спадщини митця, а всі критичні зауваги, рецензії були насамперед присвячені розгляду окремих творів і збірок, а не цілісному дослідженню доробку письменника, то у розділі висвітлюється становлення творчої біографії В.Леонтовича в контексті його громадської діяльності, через призму ідейно-тематичного навантаження автобіографічних творів. У цьому зв'язку у дисертації простежено умови написання та видання творів письменника, характер їх оцінок С.Єфремовим, С.Томашівським, М.Голубцем, О.Грушевським, С.Лукичем.

В.Леонтович увійшов в історію української літератури як письменник, що дотримувався традиційної для української літератури реалістично-народницької художньої системи, водночас поєднуючи її з постійними пошуками нових прийомів художнього моделювання дійсності.

Письменник акцентує свою увагу на поведінці людини у переломний момент її соціального існування, не оминаючи і проблем індивідуального буття (“Абдул Газіс”, “Старе й нове”, “Ворохобня”, “Гинуть мрії”, “Спомини втікача”, “Самовбивець”).

У другому розділі “Ідейно-тематичне навантаження прози В.Леонтовича та його художня реалізація” увага зосереджена на розгляді широкого спектру проблем, що знайшли своє втілення у творах письменника.

У творчому доробку В.Леонтовича можна виділити коло основних проблем, що конкретизуються в ряді тематичних груп, зокрема, національно-визвольна та проблема антисемітизму; проблеми класових стосунків у суспільстві, а саме: “пани і люди”, духовенство і

народ, інтелігенція і народ, проблема капіталізації суспільства; філософські проблеми (людина і люди, людина і суспільство, людина і земля), що включають проблеми рекрутчини, взаємодії бюрократичної машини і особистості, проблеми міжособистісних стосунків, які розкриваються в аспектах подружнього життя тощо.

Проблемно-тематичний зріз прози В.Леонтовича свідчить про орієнтацію митця на розкриття соціальних проблем тогочасного суспільства, що визначається його світоглядними засадами, сформованими у рідній українській літературній традиції другої половини XIX століття.

Українське письменство, запліднене народницькими ідеями, послідовно втілювало у своїх творах картини “народних кривд”, те поступове наростання суспільних негараздів, що виплеснулися на початку XX століття у стихію селянських бунтів революції 1905 року.

Проблематика творів письменника ґрунтується на схемі “теза-антитеза”, що знаходить своє вираження у створенні антагоністичних характерів. Письменник часто відривається від конкретики і піднімається до рівня синтезуючих узагальнень (“Солдатський розрух”, “Абдул Газіс”, “Ворохобня”).

В цілому, не відступаючи від характерного для класичного реалізму XIX століття принципу детермінації характерів героїв, автор під впливом загального процесу психологізації прози вдається до художнього аналізу думок, почуттів, вражень своїх персонажів, відтворюючи їх не статично, а в процесі діалектичного розвитку. Художні образи белетриста витончені, рельєфно окреслені, інколи сповнені внутрішніх суперечностей, зокрема засвідчені тенденції проявляються в образах Абдули Газіса із однойменної повісті, Опанаса Порубайката з “Ворохобні”, Миколи П’ятигорця з оповідання “Самовбивець”. Поряд з цим, у творчому доробку автора зустрічаються твори, в яких він вдається до прийому типізації дійових осіб, акцентуючи увагу на соціальній зумовленості їхньої поведінки, як от – отці Макар, Езекіїл, Хропко-Буланий із повісті “Образки з життя духовенства”, які так нагадують образи священників повісті Є.Ярошинської “Перекинчики”.

Найбільш яскраво проступає інтерес автора до національно-визвольної проблематики у повісті “Абдул Газіс” (1903), в якій розкривається хижацька природа імперської Росії, що гнобила поневолені народи і примножувала свою силу за рахунок експлуатації людських і природних ресурсів. Під гаслом “культурницької місії на Сході” проводилися жорстокі репресії, що було, власне, колоніальним визискуванням інших народів. Такою була царська політика не тільки щодо азійського люду, але й до українців. Фізичне та економічне визискування колонізованих народів підкріплювалося тотальним зросійщенням національного середовища, а особливо його інтелектуальної еліти.

Цей процес художньо змодельований В.Леонтовичем під час показу обставин духовного та морального зростання Абдули Газіса – головного героя твору. Історичні події змальовано переломленими через призму його свідомості. Спроба героя визволити свій народ з полону

неосвіченості та забобонів обертається ще більшою трагедією і повною втратою державності та нівеляцією національної ідентичності народу. Доля зле пожартувала над Абдулою Газісом, зробивши його безпомічною іграшкою у власних руках. Єдиним виходом для нього залишається самогубство, яке стає розплатою за честолюбні поривання, намагання стати новим месією для свого народу. Таким чином, особиста драма людини у повісті “Абдул Газіс” інспірована загальною проблемою зросійщення народів імперії.

Роздуми про національну освіту, поширення сфери побутування національної мови займають чільне місце в цілому ряді творів письменника, оскільки вони визначаються його громадською позицією. Письменник однозначно декларує свої погляди на стан українства межі XIX – XX століть у численних авторських відступах, що дозволяють з певністю твердити про рецепцію письменником української дійсності на культуру і побут Дейламу, змальовані ним у повісті “Абдул Газіс”. Звідси пристрасно особистісне звучання монологу головного героя: “Ми розвіяні по чужих краях, у наших дітей нема товариства, з ким вищебетати б батьківською мовою, що єдина могла б зворушити їм серце та розум; люди втрачають хіть до розмови і ніхто з народу кара не співає пісень, а батьки забувають, що то громадські справи і усе повертається на користь та гешефти”¹.

Ще один з аспектів міжнаціональних стосунків окреслюється у творах, в яких В.Леонтович розглядає проблему антисемітизму, що широко побутувала в літературі кінця XIX – початку XX століття, зокрема у таких авторів, як І.Франко, М.Коцюбинський, Панас Мирний, Стефан Ковалів, Модест Левицький та ін. Письменник засуджує національну нетерпимість і закликає до толерантних стосунків між представниками різних етносів у творах “Помирили”, “Комісіонер Сара Соломонова”, “Лубні”, навіть більше – він не лише таврує антисемітизм, але й акцентує увагу читачів на тому, що євреї наділені здатністю консолідувати свої зусилля задля досягнення громадських інтересів, вони дещо практичніші і розсудливіші у питаннях господарської діяльності, ніж українці, що спостерігається у творах “Я заробив у мого бога”, “Gentilhome deklasse”, “Кумпаньйони”, “Мізерія”. Власне, В.Леонтович підкреслює, що моральні якості людини не зовсім залежать від її національної приналежності, а глитаї і визискувачі трапляються і між українцями, і між євреями, про що йде мова в “Образках стародавнього життя”. Подаючи образи найбагатших мешканців містечка Лубен – Опанаса Олексійовича Сverbія і Пейсаха Рувіновича Хапковича, белетрист виводить типи понаднаціональні, акцентуючи увагу на домінуванні у них загальнолюдського начала.

Поставивши своїх героїв у повісті “Старе й нове” в екстремальні умови психологічного вибору (здоровий глузд бореться з бажанням пристати до акції погрому), В.Леонтович відтворює

¹ Леонтович В. Оповідання. – К.: Вік, 1918 – Т.1. – С.35.

деякі метаморфози в поведінці і характерах героїв. Переїнявшись помстою над євреями, бажаючи відплатити їм за кривди таких же, як він сам, Івашка Ракло стає розпусником і злодієм. Отже, увесь сенс кривавого розгулу полягає в задоволенні жадання помсти, що йде не від тверезого раціонального осмислення події, а від глибинного підсвідомого домінування злої руйнівної енергії в душі героя. Найголовніше для нього – це вилити свою ненависть, самоствердитись за рахунок слабших, не здатних протистояти розбурханій стихії масових заворушень. На особливості потрактування письменником природи бунту як вибуху біологічного підсвідомого почуття антисемітизму звертає увагу й сучасна дослідниця творчості В.Леонтовича Н.Шумило.

Не менш значуще місце посідає у творах В.Леонтовича проблема класових стосунків у суспільстві. У повісті “Пани і люди” увага акцентується на взаємовідносинах двох задекларованих у назві основних суспільних прошарків на селі – землевласників і селян. У аналізованій повісті письменник докладно, з художньою переконливістю зобразив соціальний стан українського селянства наприкінці минулого століття, його розшарування на різні стани, відтворив взаємини вищих і нижчих верств суспільства, змалював панораму соціальних зрушень у наддніпрянському селі. У виведених В.Леонтовичем позитивних образах героїв-інтелігентів втілюються уявлення автора про роль і місце національно свідомих освічених українців, які багато в чому співзвучні з актуальними для кінця XIX століття народовськими ідеалами злиття інтелігенції з простолюдом. Звідси прагнення відтворити ідилічні відносини між героєм, що відмовляється від привілейованого становища землевласника і, за зразком “хлопоманів” та персонажів І.Нечуя-Левицького (“Хмари”), йде в народ, як це робить Гриць Судієнко (“Пани і люди”). В.Леонтович свідомо творить утопічні моделі суспільних відносин, оскільки переконаний, що література має виконувати дидактичну функцію.

Втім, більш глибокий аналіз проблеми “інтелігенція і народ” дає всі підстави твердити про те, що В.Леонтовичу не бракує тверезого погляду на реалії суспільного буття. Подібно до О.Маковея, який, з одного боку, показує високі зразки служіння інтелігенції народові, а з іншого – засуджує її за анемічність, боязливість, виводячи таким чином діаметрально протилежні типи української інтелігенції. Позитивний тип інтелігента автор моделює в повістях “Старе й нове” та “Образки з життя духовенства”, а антитезний погляд на місце інтелігенції в суспільному поступі демонструє в оповіданні “Гинуть мрії”: “Інтелігенція неосвічена, кожен по-своєму, запаморочена нездійсненими химерами і сама не розуміє ні права, ні справедливості, не вдатна на самопожертву”².

Проблема міжкласових стосунків знаходить подальшу свою інтерпретацію в контексті взаємин між священиками та їхньою паствою. В.Леонтович звертає свій погляд до обставин парафіяльного життя у творах “Старе й нове”, “Образки з життя духовенства”. Письменник у

неквапливій, плавній манері розкриває паралельні історії з життя духовних осіб, подає широкі картини побуту, наслідуючи, до певної міри, манеру оповіді І.Нечуя-Левицького, котрий свого часу витворив власний світ старосвітських батюшок і матушок. В.Леонтович подає розгорнуті описи п'яних обідів, вибори “на парафію пастирів”, старосвітське й новомодне весілля (“Образки з життя духовенства”), сцени, в яких сконцентовано увагу на користолюбстві і зажерливості священників, визискуванні ними парафіян, сваволі представників вищої духовної ієрархії. Описи життєвих реалій деталізовано, за образністю вислову відчувається досконале знання конкретних обставин побуту. Письменник не тільки не ідеалізує духовенство, але й, навпаки, показує, що корисливі, далекі від народу й лицемірні “пастирі” церкви не можуть принести світла науки й культури в народне життя, бо не здатні зрозуміти справжніх інтересів селянства, підтримати його прагнення до волі. Персонажі В.Леонтовича – Макар Калитка, Дем’ян Хропко-Буланий, Езекіїл Єринархович Буяновський-Качалка – типові в своєму оточенні особи, вони далекі, а то й прямо ворожі народові. Белетрист концентрує увагу на одноманітності існування, в якому поступово розчиняються й гинуть духовні сили молоді, представниками яких є отець Сергій Тендітний та лікар Семен Невтішний. Духовна убогість душпастирів являє собою опозицію природній шляхетності та возведеній до ідеалу доброчинності простих трудівників, про яку свідчить їхнє щедre серце, благородна душа, здоровий розум, віра у справжню волю.

Автор “Абдули Газіса” виводить на протиположність затхлій атмосфері ширшого загалу образ Сергія Івановича Тендітного (“Образки з життя духовенства”) як антипод лжепастирів, тип вільнодумного священника-народолюбця, народного провідника, який власне щастя не відділяє від щастя своїх прихожан. Митець виявляє глибоку симпатію до сміливої людини, спроможної боротись зі злом, подати допомогу знедоленим і затурканим.

Однак такі добрі наміри натикаються на стіну непорозуміння. Особливо яскраво цей момент засвідчений конфліктом учителя з Езекіїлом, що виникає на ґрунті полярності поглядів на природу і сутність співвідношення індивідуального життя і суспільного обов’язку.

У повісті “Старе й нове” подано аналіз душі інтелігентної людини (Рахманний) перехідної доби. Високі моральні переконання й відверті погляди придушувалися владою, а щире бажання працювати на користь народу, для загального добра, залишалося без розуміння з боку того ж народу, який часом вороже ставився до інтелігенції, нерідко приймаючи її за одного із своїх ворогів.

Завершує тематичний спектр творів, присвячених аналізу класових проблем суспільства, підгрупа, в якій висвітлено процеси капіталізації суспільства. У цьому сенсі актуальністю проблематики, свіжістю пошуку нових шляхів її втілення, характеризується повість “Старе й нове” (1900). У ній йдеться про характерні для кінця XIX – початку XX століття явища

² Леонтович В. Оповідання. – К.: Вік, 1918. – Т. 1. – С. 181.

економічного й політичного розвою спілкового руху в робітничому середовищі. Поряд з цим знаходять своє художнє втілення процеси пролетаризації селянського середовища, що призводять до руйнації усталених родинних та громадських зв'язків.

Реалізуючи свій намір створити широку картину життя українського суспільства, В.Леонтович звертається до теми рекрутчини, яка досить часто висвітлювалася тогочасними українськими письменниками (“Три як рідні брати” Ю.Федьковича, “Стратився” В.Стефаника, “Сидір Макарович Притика” Т.Зіньківського, “В казармі”, “Під обухом” М.Яцкова, “Земля” О.Кобилянської, “Жовнір”, “Рекрут”, “Убили” А.Чайковського). В оповіданні-бувальщині “Солдатський розрух”(1891) на тлі такого соціального явища, як рекрутчина, солдатчина, автор художньо переконливо змалював пробудження людської гідності у солдатів царської армії, зародження в них бунтівних настроїв. В.Леонтович підходить до розв’язання проблеми взаємовідносин в армійському середовищі в традиційному плані, акцентуючи увагу на їх антигуманній суті. Розкриваючи свавілля командира, котрий примушує солдатів механічно і бездумно виконувати будь-які накази, письменник заглиблюється до першопричин вибуху стихійного бунту в рекрутському середовищі. Таким чином, автор прагнув розкрити трагедію душі людини, утвердити її людську гідність, духовну настанову на громадянську рівноправність. Гуманістична за своєю суттю подія у сфері почуття під пером В.Леонтовича стає не менш значною, глибокою і змістовною.

Окреме місце серед творів белетриста займає оповідання В.Леонтовича “Усе по закону”(1914), у якому автор засуджує явища бюрократії, що становило підвалину суспільного ладу Росії. Справжнім апофеозом вияву сваволі чиновництва стає вилучення книжок в Івана Івановича. Вони становлять загрозу імперії вже в тому, що українські, без огляду на те, що це просто народні казки. Крім того, митними чиновниками рухає приватний інтерес: речі, відібрані у громадян, що перетинають кордон, потрапляють на аукціон і за безцінь дістаються тим же митникам.

Не оминув у своїй творчості В.Леонтович однієї з найбільш актуальних для українського селянства проблеми землі, що здобула наприкінці XIX століття новий поштовх до свого розвитку завдяки перенесенню її, значною мірою, з площини соціальної в психологічно-особистісну, зокрема в таких творах, що увійшли до збірки “Оповідання” (1930), як “Степан Моргун”, “Пан Лагода”, “Ворохобня”, “З життя моєї баби”, “Хроніка роду гречок”. Так, в оповіданні “Ворохобня” автор намагається розкрити мотиви, що визначають ставлення людини до землі. Соціальне дослідження теми тут поєднане з прагненням митця з’ясувати імпульси, що рухають поведінкою людини, показати її ставлення до природи, передати органічну єдність її з світом. Письменник стверджує думку про те, що влада землі тримає селянина в міцних обіймах, визначає увесь комплекс морально-етичних та громадських засад його існування, формує особистісну та

суспільну поведінку вихідців із селянського середовища. Генетично зумовлена притягальна сила землі примушує українське селянство покидати рідні краї і вирушати у світи в пошуках здобутися на омріяну власну ниву (оповідання “Степан Моргун”). Але відрив сім’ї Моргунів від пуповини своєї людності відбувається болісно і трагічно.

Вершиною художнього доробку В.Леонтовича з центральною темою землі слід вважати повість “Хроніка роду Гречок” (1922), в якій В.Леонтович змальовує українського землевласника, у котрого прагнення до примноження своїх статків не приводить до втрати любові до ближнього та самозасліплення, а дозволяє героєві залишатися в полі тяжіння загальнолюдських засад. Однак і в цьому випадку автор не ідеалізує своїх героїв, вказуючи на ту обставину, що основи родинного благополуччя були закладені під час голоду, коли пан Андрій отримував неабиякий зиск від продажу зерна голодуючим.

Група особистісних проблем у творчості В.Леонтовича ледь окреслена і знаходить своє яскраве вираження тільки в поодиноких творах (“Совість” та “Самовбивець”). Кількома штрихами-шкіцями автор пояснює причину злочину: молода матір породила й задушила дитину (“Совість” 1913). Поступово стає зрозумілим, що до трагедії спричинилися крайні злидні родини, позбавленої годувальника. Суд виправдовує жінку, зваживши на її безвідрадне існування, яке й штовхнуло її до злочину. В основі твору лежить конфлікт між побутово-селянським розумінням проблеми, явища та юридичним її тлумаченням. Таким чином, розв’язання особистісного конфлікту переноситься в площину соціальну.

Морально-етичну проблему покликання людини, її громадської сутності порушено в оповіданні “Самовбивець” (1898). Головний персонаж – Микола П’ятигорець – духовно надломлена, безініціативна людина, яка живе, “трюсячись кожного вільного руху і то перед урядом, і перед власним сумлінням”. В оповіданні трактуються засади філософії пасивного, бездіяльного, безцільного існування, яку сповідує центральний персонаж твору. Бездумний спосіб життя, небажання активно утверджуватись у суспільстві, безвольність ведуть, зрештою, до розчарування, втрати сенсу буття і навіть приводять до самогубства.

Звертаючись до проблеми міжособистісних стосунків, В.Леонтович зупиняється на такому її різновиді, як взаємини між чоловіком і жінкою, зокрема у плані їх шлюбного життя. Аналіз причин нещасливого шлюбу зустрічається у творах “Образки з життя духовенства” та “Старе й нове”. Заглиблюючись у внутрішній світ героїв, автор зосереджує увагу на внутрішніх процесах, відтворює їхню складну діалектику.

На шляху до майбутнього звеличення, яке обіцяло отцеві Езекіїлу (“Образки з життя духовенства”) життя в розкоші, недоступне для звичайного сільського священика, стало первісне біологічне начало, що примусило його одружитись з дяковою дочкою. Однак лише біологічна пристрасть не може бути тривким ґрунтом для стосунків чоловіка і жінки, тут потрібне духовне

єднання, спорідненість. Тому шлюб для отця Езекіїла дуже швидко перетворився на ненависне ярмо, що перешкоджало його подальшому сходженню до омріяних вершин влади і багатства.

Дещо інакше розв'язує письменник проблему шлюбних стосунків у повісті “Старе й нове”. Причини процесів, що призводять до руйнації патріархального укладу в родині, ховаються у соціальних чинниках. Вимушене безробіття господаря призводить до втрати ним усталеної звичаєм ролі годувальника родини, а отже, і до знищення його батьківського авторитету. Уже з самого початку автор вказує на те, що шлюб неодмінно має зазнати фіаско, бо дружина у Чаплія була “ледачою”, впертої і ненажерливої вдачі, відзначалася неробством. З усього цього випливає, що коріння незгоди між подружжям глибше, ніж тимчасові економічні проблеми і ховається у викривлених життєвих засадах героїв, їхньому відступництві від моральних принципів. Тому автор через змалювання процесу руйнації патріархальної родини переходить до розкриття явища проституції як одного із аспектів проблеми статі, причому белетрист намагається розв'язати цю проблему у комплексі з іншими злободенними питаннями.

Тема зруйнованого особистого щастя Марини (“Старе й нове”) трактується з гуманістичних позицій. Впадає в око намагання письменника здійснювати “психологічні зрізи” стану персонажів; він розуміє, що є люди, котрі не можуть терпіти наругу і прикрощі. Хтось воліє вибирати тяжкий шлях, стримувати свої інстинкти і працювати для блага інших. Та є й такі, хто сміливо керується “низькими” потягами і, ясна річ, порушують етичні суспільні норми. У цьому зв'язку звертає на себе увагу непристойна поведінка Марини: “Прилюдно вистроювала сороміцькі штуки, вигукувала найбезсоромніші слова, з коханцями згожувалася на все, і то не з самого обурення і не тільки на посміх громади, а таки в значній мірі залюбки, задовольняючи тим свій необмежено палкий темперамент”.³

Образами Марини і Ракла В.Леонтович поставив чи не вічну проблему перевірки почуттів життям, відповідальності пари одне перед одним і за долю своєї сім'ї. Письменник зримо, експліцитно не подає в цьому творі власних оцінок, не засуджує відкрито і не схвалює вчинків героїв, але відчутно, що він підтримує прояви здорового, природного почуття, життєвої сили, оптимізує людські стосунки, наближає до духовного злиття з природою. Життєвий колообіг у тріаді “людина - почуття - природа” символічно відкриває перспективу гармонізації міжособистісних взаємин у щонайінтимнішій сфері.

Розмаїття проблематики, широкий спектр конфліктності засвідчують в особі В.Леонтовича письменника з неординарними суспільно-психологічними зацікавленнями, з вразливою натурою і проникливим розумом, що здатна піднести враження до значимого рельєфного відображення і осмислення. Драматизм дії, зіткнення протилежних уявлень про добро і зло, складність моральних ситуацій, психологізоване зображення героя дають змогу письменникові глибинно розкрити

порушену проблему, яка в більшості творів знаходить своє чи то зовнішнє, чи внутрішнє моральне оптимістичне вирішення.

У третьому розділі – **“Жанрово-стильове розмаїття белетристики В.Леонтовича ”** основоположною є думка про те, що кожний окремо взятий твір становить певну внутрішню єдність, системну цілісність. Багатство жанрових форм, які модифікував письменник, відзначається різноманітністю, що сприяє збагаченню й розширенню естетичного освоєння реалій життя. Інтерес до жанрових різновидів (оповідання, повісті, нариси, образки тощо) зумовлений прагненням осмислити дійсність у всій її складній стереометрії.

Оповідання – улюблений прозовий жанр письменника, а тому у його творчому доробку подибуємо цей найпоширеніший жанр. Свого часу В.Леонтович в “Автобіографії” свідчив: “З більших оповідань, пріч “Панів та людей”, написав “Образки з життя духовенства,” “Старе й нове,” “Абдул Газіс,” “Хроніка роду Гречок,” решта – дрібніші оповідання”⁴. У цих жанрових формах В.Леонтович змодельював різні людські характери, подав неординарні людські взаємини. Цілий арсенал художніх засобів (композиційні ходи, свіжі новаторські тропи, стилістичні фігури) “працюють” на жанрову природу того чи іншого твору (“Оповідання молодого лелеки”, “Вигнанці”, “Гинуть мрії”, “Ворохобня”).

Поширеними у В.Леонтовича є соціально-побутові оповідання (“Зустріч з предком”, “Лихо подоланим”, “Несподіване”, “Повітовий сатир”, “Сара Соломонова”, “Ворохобня”, “Степан Моргун”). Автобіографічною філігранністю позначені і оповідання автора (“Гинуть мрії”, “Вигнанці”, “Оповідання молодого лелеки”). У творчій спадщині В.Леонтовича окреме місце займають і оповідання-портрети, позначені глибоким психологізмом, у яких незвичайність ситуації зорієнтована на виявлення незвичайності характерів (“Солдатський розрух”, “Усе по закону”).

Від названих оповідань структурно відрізняються твори “Абдул Газіс”, “Пани і люди”, “Старе й нове”, “Дитячі і юнацькі роки Володі Ганкевича”, “Спомини втікача”, що тяжіють до жанру повісті за своєю зовнішньою і внутрішньою дефініцією. Відтворення значного художнього часу й простору, глибина розкриття конфліктів, значна кількість проблем, сюжетних ходів, змалювання ряду подій, епізодів тощо власне дають підстави зарахувати ці твори до повістей.

Вслід за І.Франком, Г.Хоткевичем, М.Коцюбинським, В.Леонтович створив “Образки з життя духовенства” та “Образки з народного життя”, віддаючи таким чином належне досить поширеному наприкінці ХІХ століття жанру образка. Відповідно до вимог мистецької форми, автор намагався вести розповідь про звичайні факти та події з повсякденного життя. Тому вони мають вигляд невеличких, вихоплених з побуту малюнків, в яких за зовнішньою простотою

³ Леонтович В. Старе й нове. Оповідання. – К., 1913. – С. 20.

⁴ Комаров А. Невідома автобіографія В.Леонтовича//Українська мова та література. - 1996. - число 15.- С.6.

проступає складна, багата духовність, у чому переконують образи таких персонажів, як Сергій Тендітний та лікар Семен Невтішний (“Старе й нове”).

Певного розвитку набув у В.Леонтовича публіцистичний нарис у різних його модифікаціях (“Пан Лагода”, “З життя моєї баби”, “Я заробив у мого Бога” “Мізерія”, “Помирили”, “Кумпаньйони”, “Життєпис земельного спекулянта”).

Жанр нарису у В.Леонтовича тяжіє до багатоманітності та набуття ознак не властивих власне нарису, синкретично поєднуючи в собі ознаки інших форм малої прози. Зокрема, в таких лірико-філософських мініатюрах, як “Малюнок з життя” та “*Vis majer*” форма нарису поєднується з особливостями поетики, притаманними психологічному етюду.

Отже, жанрова система прози В.Леонтовича позначена розмаїтістю художніх белетристичних форм.

Індивідуальну стильову манеру В.Леонтовича можна кваліфікувати як неореалістичну, таку, яка несе в собі риси модерністських тенденцій, зокрема вкраплення імпресіоністичних способів художнього зображення.

У творчості В.Леонтовича імпресіонізм як стильова манера не є однорідним, суцільним, його можна визначити як синкретичне “розлите явище”.

У творах художника “Абдул Газіс”, “Ворохобня”, “Гинуть мрії”, “Дитячі і юнацькі роки Володі Ганкевича”, “Солдатський розрух” простежуються такі імпресіоністичні домінанти, як прагнення не стільки до відтворення певних реалій життя, скільки намагання викликати у читача адекватне враження, відчуття зображуваного. Подібно до імпресіоністів, В.Леонтович постійно акцентує увагу читачів на винятковості, нетиповості, спонтанності вчинків того чи іншого персонажа (молодий москалик “Солдатський розрух”, Абдул Газіс “Абдул Газіс”, Остап “Ворохобня”). Саме прагнення відтворити найтонші порухи душі людини дало підстави Ф.Погребеннику вважати прозу В.Леонтовича одним з надбань реалістично-побутової школи попри те, що в непоодиноких новелах та оповіданнях відчувається тяжіння до імпресіоністичної манери письма, заглиблення у внутрішній світ людини, нахил до лаконізму та експресивності у викладі думки, змалюванні явищ життя.

В.Леонтович, як і його сучасники, будучи цілком сформованим традиціоналістом, усе ж не був байдужим до зображуваного, охоче сприймав новації своїх сучасників – письменників-модерністів, що й позначилось на поетиці цілої низки його творів, написаних на межі століть. І було б помилково оминати увагою майстерне поєднання таких рис імпресіоністичної поетики, як використання внутрішнього мовлення персонажів, акцентування уваги на хвилевих перебігах почуттів героїв, насичена колористика описів, наявність психологізованих пейзажів, увага до деталей, що виявились у творах “Абдул Газіс”, “Ворохобня”, “Гинуть мрії”, “Дитячі й юнацькі роки Володі Ганкевича”, “Солдатський розрух”.

Пейзажі у творчості В.Леонтовича нерідко персоніфіковані, ліризовані. Подані в емоційно піднесений тональності, вони тісно взаємодіють з настроєм персонажів. Навколишня природа – активний чинник у формуванні почуттів героїв. На тлі світлих кольорів темний колір ще темнішає, у контрасті до урочистого чару краси життєва бридота стає ще огиднішою.

Яскравою стилістичною рисою імпресіоністичної прози В.Леонтовича виступає також і невластива пряма мова, хоча й письменник мало вдається до такого прийому моделювання внутрішнього світу персонажів. Він здебільшого надає перевагу прямим монологам героїв.

Усе це засвідчує наявність у прозі письменника деяких деталей модерної поетики із загалом реалістичною об'єктивізованою оповіддю при домінуванні реалістичного письма у різних його модифікаціях.

У висновках узагальнюються основні результати дослідження творчості В.Леонтовича, його місця і значення в літературному процесі. Аналіз творчого доробку митця дозволяє говорити про те, що В.Леонтович зробив значний внесок до духовної скарбниці українського народу не лише як письменник, а й як громадський діяч, меценат. З його художніх творів, публіцистичних статей, епістолярію постає сукупність поглядів, що ґрунтуються на ідеях гуманізму, демократизму і народності.

Діяльність і творчість В.Леонтовича відповідала потребам українського народу на рубежі XIX – XX століть, була підпорядкована розв'язанню важливих культурно-освітніх завдань, і є цінним надбанням для сучасного читача.

Світогляд майбутнього письменника формувався під впливом високої духовності родини Симиренків, членів Київської Громади – В.Лесевича, Є.Чикаленка, П.Волянського, Б.Грінченка та інших українських інтелігентів, які спрямовували свою діяльність на пробудження національної свідомості народу, поширення освіти, розвиток науки.

У процесі дослідження встановлено, що громадсько-просвітницька діяльність В.Леонтовича припала на кілька десятиліть: 90-і роки XIX – 10-30-і роки XX століть, включаючи й роки еміграції, але особливо активною вона була наприкінці XIX – початку XX століть, у період пожвавлення діяльності прогресивної української інтелігенції за духовне відродження народу.

Проза письменника була новаторським явищем в українській літературі на зламі двох століть як за змістом, так і за формою. В.Леонтович художньо осмислював сучасність, досліджуючи складні процеси взаємозв'язків політичного життя, етичних норм, соціальної психології тощо.

Творчість В.Леонтовича позначена яскравими ознаками національної автентичності, передусім у висвітленні побутової сфери селянського життя. Письменник змалював цілу галерею образів з народу, художньо відтворив їх розум, подав яскраві негативні типи суспільства – хабарників, проституток, лихварів, лжеінтелігентів та морально збанкрутілого духівництва (“Образки з життя духовенства”, “Старе й нове”, “Помирили”, “Лубні”).

Під впливом творчих пошуків М.Коцюбинського та В.Стефаника В.Леонтович також прагне розкрити найтонші порухи душі особистості, дошукується нового синтезу, нових узагальнень, нового заглиблення в життя (“Солдатський розрух”, “Абдул Газіс”, “Гинуть мрії”, “Ворохобня”, “Усе по закону”, “Самовбивець”).

У розвитку індивідуальності белетриста простежується стильова еволюція від реалізму перших оповідань (“Солдатський розрух”, “Пани і люди”, “Образки з життя духовенства”) до виявів імпресіонізму у творах (“Абдул Газіс”, “Гинуть мрії”, “Дитячі та юнацькі роки Володі Ганкевича”).

В.Леонтович, оригінальний і самобутній письменник, збагатив українську літературу новаторськими темами, своєю системою образів. Його художня спадщина вже посіла поважне місце у літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях:

1. Наконечна О.І. Проблемно-тематичний спектр малої прози В.Леонтовича //Українська література в загальноосвітній школі. – 1999. – № 5. – С.29–33.
2. Наконечна О.І. Ідейно-тематичний спектр новели В.Леонтовича “Ворохобня”// Придніпровський науковий вісник. – Дніпропетровськ, 1998. – № 97 (164). – С.71–76.
3. Наконечна О.І. Імпресіонізм як стильова домінанта прози В.Леонтовича // Наука і сучасність: Збірник наукових праць. – Ч.3. – К.: НПУ ім. М.Драгоманова, 1998. – С. 222–228.
4. Наконечна О.І. Жанрово-стильові модифікації малої прози В.Леонтовича // Сучасний погляд на літературу: Науковий збірник. – Вип.1. – К.: НПУ ім. М.Драгоманова, 1999.– С.89–95.
5. Наконечна О.І. Моделі характеротворення у малій прозі В.Леонтовича // Сучасний погляд на літературу: Науковий збірник. – Вип.3. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2000. – С. 59–67.
6. Наконечна О.І. Особливості поетики індивідуального стилю В.Леонтовича // Наука і сучасність: Збірник наукових праць. – НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 1999. Вип.2. Ч.1. – С.239–245.
7. Наконечна О.І.Концепція “чесності з собою” В.Винниченка в світлі поглядів В.Леонтовича //Науковий світ: Збірник наукових праць. – Вип.3. Кіровоград, 2000. – С.82–90.

АНОТАЦІЯ

Наконечна О.І. Творчість Володимира Леонтовича в контексті української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова, Київ, 2000.

У дисертації досліджується творчість В. Леонтовича у світлі реалій перебігу суспільного та літературного життя кінця XIX – початку XX ст. в Україні. З'ясовуються обставини формування світоглядних засад, умови становлення В. Леонтовича як письменника, літературного критика, громадського діяча, політика та мецената. У роботі здійснено аналіз творчого доробку письменника на предмет виявлення жанрової специфіки, з'ясування іманентних рис індивідуального авторського стилю белетриста. Розкрито багатовекторність творчих пошуків у царині проблематики творів, а також акцентовано увагу на їхній загальній гуманістичній спрямованості. Осмислено загальні літературні закономірності, що знайшли своє втілення в особливостях характерології та образотворенні письменника.

Ключові слова: світоглядні позиції, духовність, моделювання дійсності, жанр, повість, реалізм, імпресіонізм, психологія персонажа.

АННОТАЦИЯ

Наконечная Е.И. Творчество Владимира Леонтовича в контексте украинской литературы конца XIX - начала XX столетия. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 - украинская литература. - Национальный педагогический университет имени Михаила Драгоманова, Киев, 2000.

В диссертации исследуется творчество В. Леонтовича в свете реалий общественной и литературной жизни конца XIX - начала XX ст. в Украине. Выясняются обстоятельства формирования мировоззренческих основ, становления В. Леонтовича как писателя, литературного критика, общественного деятеля, политика и мецената. Осмысливаются его творческие связи с представителями “старой” и “новой” генерации украинских писателей, раскрывается влияние В.Симиренко на формирование эстетических идеалов. В процессе исследования установлено, что общественно-просветительская деятельность В.Леонтовича продолжалась несколько десятилетий (начиная с 90-х годов XIX до 30-х годов XX века), включая годы эмиграции. Но особенно плодотворной она была во время общего подъема активности украинской интеллигенции конца XIX – начала XX веков, отвечая потребностям духовного возрождения украинского народа рубежа столетий и была востребована необходимостью решения важных культурно-просветительских задач.

В работе осуществлен анализ творческого наследия писателя на предмет выявления его жанровой специфики, выяснения имманентных черт индивидуального авторского стиля беллетриста. Раскрыта многовекторность творческих поисков в сфере проблематики повестей и новелл, определена ее общая гуманистическая направленность. Осмыслены общие литературные закономерности, воплотившиеся в особенностях характерологии и образотворения писателя.

Всесторонний анализ творческого наследия беллетриста позволяет говорить о том, что В.Леонтович сделал значительный вклад в национальную духовную сокровищницу не только как общественный деятель и меценат, но и как писатель. В его художественных произведениях, публицистике, эпистолярной вырисовывается целостная мировоззренческая картина, которая основывается на народнических идеях гуманизма и демократизма. В прозе В.Леонтовича нашли свое отражение черты национальной аутентичности, прежде всего в раскрытии социально-бытовых отношений, которые автор прослеживает в сфере бытия украинского крестьянства. Беллетрист создает целую галерею исторически достоверных народных типов, которые находят в его прозе яркое художественное воплощение. Особенно правдиво изображены отрицательные персонажи: мздоимцы, ростовщики, лжэинтеллигенты и нравственно обанкротившееся духовенство. В то же время, в произведениях В.Леонтовича контрастно очерчены образы положительных героев из среды демократической интеллигенции.

В диссертации также исследуется генезис творчества писателя и новаторство его прозы в диалектическом единстве традиционного и модернистского письма. Беллетрист обрабатывает сюжеты в форме “потока сознания” в произведениях “Абдул Газіс”, “Ворохобня”, “Самовбивець”, где изучает экзистенциальное состояние человека в “пограничных ситуациях” социальной безысходности и отчаяния.

Под влиянием творческих исканий М.Коцюбинского, В.Стефаника, О.Кобылянской и других писателей, в творчестве которых прослеживается тяготение к современному способу самовыражения, В.Леонтович стремится к раскрытию глубинных психологических процессов, которые формируют поведенческие модели его персонажей.

Установлено, что творчество В.Леонтовича претерпело значительную идейно-эстетическую эволюцию индивидуальной стилистической манеры от реалистической направленности ранних произведений (“Солдатський розрух”, “Пани і люди” до импрессионизма в повестях “Абдул Газіс”, “Гинуть мрії”, “Дитячі і юнацькі роки Володі Ганкевича”).

В диссертации по-новому интерпретируются ранее известные произведения и впервые прочитываются новые, еще не введенные в широкое научное обращение, прослеживается эволюция автора от использования традиционных повествовательных структур в направлении лиризации и углубления психологизма, что позволяет говорить о проникновении в прозу В.Леонтовича элементов импрессионистического письма.

Исходя из аналитико-синтетического анализа прозы писателя, можно сделать вывод об особенностях его метода как реалистического в его просветительском и классическом варианте, который эклектически взаимодействует с импрессионизмом, порождая, таким образом, реализм нового качества.

Ключевые слова: мировоззренческие позиции, духовность, моделирование действительности, жанр, повесть, реализм, импрессионизм, психология персонажа.

SUMMARY

Nakonechna O. I. The creation of V. Leontovich in context of Ukrainian literature of the end of XIX – the beginning of XX centuries. – Manuscript.

In the dissertation creative work of V. Leontovich in the context of realities the beginning of the 20-th and the end of the 19-th century and under the impact of public and literary life of the period.

Here are also determined the circumstances under which the writer's his world-outlook, the primary source of making as a writer, literary critic public figure, politician, Maecenas were formed. In the research work writer's creating is also analysed with an aim of reveal the specific character of his genre and defining the immanent characters of the peculiar to the author style as a writer. In the research work the diversity of the creative search in the reign of the problems of the stories and tales is revealed and the attention is focused on its general humanist tendency. In it there are also comprehended the general literary principles that were utilised in the peculiar, ties of characterising and creation of the writer's personages.

Key words: word outlook, spirituality, a design of reality, genre, essay, Realism, Impressionism, the psychology of character.